

Robert Wolny

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

e-mail: robert.wolny@ue.katowice.pl

ORCID: 0000-0003-4088-718X

Rynek kultury w Polsce w XXI wieku w świetle analizy danych statystycznych – stagnacja czy zmiana?

Cytuj jako: Wolny, R. (2023). Rynek kultury w Polsce w XXI wieku w świetle analizy danych statystycznych – stagnacja czy zmiana? W: M. Sobocińska (red.), *Konsument i rynek – Badania marketingowe – Strategie i działania marketingowe. Księga jubileuszowa z okazji 50-lecia pracy twórczej prof. zw. dr hab. Krystyny Mazurek-Łopacińskiej* (352–364). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Streszczenie: W opracowaniu przedstawiono funkcjonowanie rynku kultury w Polsce w latach 2001–2020 przez pryzmat wybranych subrynków rynku kultury, od strony zarówno podażowej, jak i popytowej. W okresie tym znacznie wzrosła podaź na wielu subrynkach rynku kultury, wzrósł również popyt. Rynek kultury zmienił się także pod wpływem rozwoju technologii ICT. W opracowaniu wykorzystano wtórne źródła informacji, w tym przede wszystkim statystyki masowe gromadzone przez Główny Urząd Statystyczny dotyczące rynku kultury oraz wykorzystania ICT na rynku kultury.

Słowa kluczowe: kultura, e-kultura, rynek kultury, rynek e-kultury, ICT, konsumpcja

1. Wprowadzenie

Rynek kultury w Polsce w XXI w. przeżywa swoisty renesans popularności. W ciągu 20 lat powstało wiele nowych instytucji kultury, znacznie powiększyła się oferta dóbr i usług, wzrosła liczba konsumentów, a także częstotliwość konsumpcji kultury. W wyniku zachodzących przemian gospodarczych i społecznych rynek kultury się zmienił. Niewątpliwie wpływ na zmianę funkcjonowania rynku kultury w XXI w. miało upowszechnienie Internetu i rozwój technologii ICT. Instytucje kultury weszły do sieci pod koniec lat 90. ubiegłego wieku głównie z pierwszymi wersjami własnych stron internetowych. Przez lata zastosowanie technologii ICT stworzyło

wiele nowych możliwości zarówno dla oferujących, jak i dla konsumujących dobra i usługi kultury (zaczynając od lepszego dostępu do informacji, poprzez możliwość dokonania rezerwacji czy zakupu biletu *online*, a kończąc na oferowaniu spektakli czy koncertów w streamingu). Jednakże rozwój rynku kultury to nie tylko efekt rozwoju Internetu czy szerzej technologii ICT. Duży wpływ na to mają zmieniające się zachowania polskich konsumentów, w tym sposoby spędzania czasu wolnego (Kolny, 2016, s. 230).

W 2020 r. pandemia COVID-19 z dnia na dzień zmieniła funkcjonowanie rynku kultury w Polsce. Zamknięto teatry, kina, opery, biblioteki, muzea. Odwołano premiery filmowe, teatralne, operowe i festiwale. Miało to znaczny wpływ na sytuację ludzi pracujących w sektorze kultury, finanse instytucji, ale także na konsumentów. Powstaje pytanie, czy pandemia zmieniła funkcjonowanie rynku kultury na zawsze?

Celem opracowania jest próba przedstawienia funkcjonowania rynku kultury w Polsce w latach 2001–2020 przez pryzmat wybranych subrynków rynku kultury, od strony zarówno podażowej, jak i popytowej. W opracowaniu wykorzystano wtórne źródła informacji, w tym szczególnie statystyki masowe gromadzone przez Główny Urząd Statystyczny dotyczące rynku kultury oraz wykorzystania ICT na rynku kultury.

2. Kultura i rynek kultury

Problem z pojęciem kultury, jak i rynku kultury, wiąże się z tym, iż odnoszą się do niezwykle złożonego fenomenu, obejmującego wiele znaczeń i zakresów tematycznych. Pojęcie kultury wywodzi się od łacińskiego *colere* (oznaczającego uprawianie ziemi, ale także pielęgnowanie/doskonalenie umysłu ludzkiego) (Żuk, 2016, s. 89). Różnice w teoretycznym ujmowaniu kultury przez lata doprowadziły do powstania licznych ujęć tego pojęcia. Przegląd koncepcji kultury Kroebera i Kluckhohna zaowocował stworzeniem typów definicji kultury akcentujących sześć różnych jej aspektów (definicje: opisowo-wyliczające, historyczne, normatywne, psychologiczne, strukturalistyczne, genetyczne) (Gruchoła, 2010, s. 97, 98; Sobocińska, 2015, s. 24). W literaturze można znaleźć modyfikację typologii, w której przyjęto jednolite kryterium klasyfikacji – sposób ujmowania kultury uważany za podstawowy dla danej dyscypliny humanistycznej (Włodarczyk, 2003, s. 952):

- 1) ujęcie antropologiczne – kultura jako całość wytworów i działań ludzkich, która jest wolna od wartościowania i treści podmiotowych oraz psychicznych, pełniąc funkcje społeczne i instrumentalne w stosunku do całości systemu i potrzeb biologicznych organizmu ludzkiego;
- 2) ujęcie filozoficzne – kultura jako ponadindywidualna rzeczywistość myślowa;
- 3) ujęcie socjologiczne – kultura jako wzory interakcji osób i grup;
- 4) ujęcie psychologiczne – kładące nacisk na wzajemne wpływy osobowości i kultury;

- 5) ujęcie historyczne – kładące nacisk na historyczne uwarunkowania zjawisk kulturowych, na ścisłą przestrzenno-czasową lokalizację badanych zjawisk, uchwycenie ich zmienności w czasie, mechanizmu przekazywania kultury i problematyki przemian kulturowych.

W podejściu do definiowania kategorii kultury zasadniczo dostrzega się ujęcie szerokie i wąskie (Lipski, 2013, s. 189–193). W szerokim ujęciu Taylor określił kulturę jako „złożoną całość, na którą składają się wiedza, wierzenia, sztuka, moralność, prawo, zwyczaj i wszelkie inne umiejętności i nawyki nabyte przez człowieka jako członka społeczeństwa” (Kłoskowska, 2007, s. 22). Wąskie ujęcie kultury określa najbardziej wyrafinowane i wysublimowane dziedziny ludzkiej twórczości, takie jak sztuka, muzyka czy literatura, określane przez Arnolda jako „najwyższe formy twórczości estetycznej będące dziełem elity” (Sztompka, 2019, s. 9).

Rynek kultury można określić jako ogół stosunków wymiennych zachodzących pomiędzy podmiotami oferującymi dobra i usługi zaspokajające potrzeby w zakresie kultury a konsumentami i instytucjami nabywającymi dobra i usługi kultury (Sobocińska, 2008, s. 18). W takim ujęciu w strukturze rynku można wyróżnić elementy podmiotowe i przedmiotowe. Do elementów podmiotowych zalicza się sprzedających/oferujących (instytucje kultury) i kupujących (konsumentów kultury), natomiast do elementów przedmiotowych – dobra i usługi kultury. Wśród instytucji kultury można wyróżnić:

- ▶ instytucje służące tworzeniu dóbr kultury lub pobudzające do ich powstawania (teatry, opery, operetki, estrady, filharmonie, orkiestry, chóry, kapele, oficyny wydawnicze, wytwórnie filmowe, zespoły pieśni i tańca, balety, redakcje prasowe, radiowe, telewizyjne, domy kultury),
- ▶ instytucje powielające dobra kultury (drukarnie, stacje nadawcze radia i telewizji; przedsiębiorstwa kopiujące filmy, produkujące płyty, reprodukcje itp.),
- ▶ instytucje służące przechowywaniu dóbr kultury (muzea, biblioteki, archiwa instytucje ochrony zabytków itp.),
- ▶ instytucje upowszechniające dobra kultury (środki masowego przekazu, kina, biblioteki, czytelnie, muzea, galerie, księgarnie itp.).

Biorąc pod uwagę zmiany zachodzące na rynku związane z rozwojem gospodarki cyfrowej, w tym technologii ICT, obserwujemy duże przemiany w funkcjonowaniu także rynku kultury. Pojawia się możliwość zwiększenia dostępności do dóbr i usług kultury, także o charakterze interaktywnym, niezależnie od czasu i przestrzeni, jak również możliwość uczestniczenia w tworzeniu kultury (Janoś-Kresło, 2010, s. 206). E-kulturę określa się jako relacje pomiędzy technologią ICT, w tym w szczególności internetową, a produkcją i konsumpcją kultury i sztuki (Wolny, 2013, s. 21). Za kulturę wirtualną uznaje się cyberkulturę, ponieważ obejmuje ona zjawiska powiązane z układem komunikacyjnym, który przenika z cybernetycznej przestrzeni wirtualnej do przestrzeni realnej i odwrotnie (Zawojski, 2010, s. 77). Z kolei

rynek e-kultury to ogół stosunków między podmiotami oferującymi do sprzedania dobra i usługi kultury w Internecie przy danej cenie, a podmiotami nabywającymi za posiadane środki pieniężne dobra i usługi kultury w Internecie, z zastrzeżeniem, że niektóre dobra i usługi mogą być oferowane/świadczane nieodpłatnie (nie wliczając opłat za dostęp do Internetu oraz za sprzęt umożliwiający korzystanie z Internetu). Wymienione wcześniej instytucje kultury mogą stanowić podmioty podaży także na rynku e-kultury, a dodatkowo zaliczyć do nich można podmioty oferujące dobra i usługi e-kultury (w tym pośrednicy, podmioty udostępniające informacje oraz sprzedające bilety *online*). Warto podkreślić, że o ile sam rynek e-kultury jest rynkiem stosunkowo nowym (powstał i w zależności od subrynków znajduje się na różnych etapach rozwoju), o tyle wiele dóbr i usług kultury będących przedmiotem obrotu nie jest nowych. Są to często te same dobra i usługi, które są sprzedawane/świadczane tradycyjnie.

Zmiany na rynku kultury warunkuje otoczenie mikro i makro (w tym szczególnie ekonomiczne, technologiczne, społeczne, demograficzne oraz polityczno-prawne). Funkcjonowanie rynku kultury jest zdeterminowane także rozwojem innych rynków (dóbr i usług, także w świecie wirtualnym), dla których rynek ten pozostaje w sprzężeniu przyczynowo-skutkowym.

3. Podaż i popyt na rynku kultury w latach 2001–2020

Funkcjonowanie rynku kultury zależy od liczby podmiotów podaży, ich aktywności w zakresie tworzenia dóbr i usług kultury oraz zapotrzebowania i aktywności podmiotów popytu na rynku. W dalszej części opracowania omówione zostaną wybrane subrynki rynku kultury i funkcjonujące na nich podmioty.

Rynek usług kinowych stanowi segment rynku filmowego, a o jego rozwoju świadczą wskaźniki natężenia dotyczące sal projekcyjnych, miejsc na widowni, wyświetlanych filmów oraz aktywności widzów. W 2020 r. w Polsce działało 514 kin stałych, podczas gdy w 2001 r. było ich 649. Liczba kin stałych w Polsce w latach 2001–2020 wahała się (malała, a następnie rosła), przy jednoczesnym niemal stałym wzroście liczby sal projekcyjnych i miejsc na widowni. W 2020 r. odnotowano 7,6 miejsca na widowni w kinach stałych na 1000 ludności, gdy w 2001 r. było to 6,1 miejsca na 1000 ludności. W latach 2001–2019 stale rosła liczba seansów w kinach stałych – z 689 707 do 2 209 680 (ponad 3-krotny wzrost). W 2020 r., ze względu na obostrzenia związane z COVID-19 i częściowe ograniczenia funkcjonowania instytucji kultury, liczba seansów spadła w porównaniu z 2019 r. o ponad połowę (tab. 1).

Popyt rzeczywisty na rynku usług kinowych mierzony jest liczbą widzów w kinach. Liczba widzów w kinach stałych w Polsce w 2019 r. przekroczyła 61,9 mln, podczas gdy w 2001 r. było ich 27,6 mln. Liczba widzów w latach 2001–2012 wahała się,

Tabela 1. Kina, sale projekcyjne, miejsca na widowni oraz liczba seansów w kinach stałych w Polsce w latach 2001–2020

Rok	Kina stałe	Sale projekcyjne w kinach stałych	Miejsca na widowni w kinach stałych		Liczba seansów w kinach stałych
			ogółem	na 1000 ludności	
2001	649	852	233 890	6,1	689 707
2002	619	874	235 481	6,2	739 970
2003	581	880	230 817	6,0	817 287
2004	554	870	225 454	5,9	890 756
2005	544	937	235 248	6,2	948 578
2006	513	931	232 471	6,1	1 037 541
2007	496	1008	244 174	6,4	1 191 429
2008	470	1043	249 533	6,5	1 326 745
2009	437	1061	248 181	6,5	1 417 325
2010	431	1076	248 029	6,5	1 478 030
2011	448	1022	249 390	6,5	1 570 066
2012	447	1162	257 849	6,7	1 566 769
2013	469	1243	271 781	7,1	1 646 760
2014	463	1243	266 479	6,9	1 759 709
2015	444	1276	271 011	7,1	1 795 575
2016	484	1364	283 400	7,4	1 991 054
2017	496	1416	287 948	7,5	2 083 480
2018	500	1454	290 642	7,6	2 209 140
2019	528	1513	293 584	7,6	2 209 680
2020	514	1511	290 710	7,6	1 100 129

Źródło: (Główny Urząd Statystyczny [GUS], 2021a).

z tendencją wzrostową, a w latach 2013–2019 rosła, osiągając w 2019 r. liczbę 1614 na 1000 ludności. W 2020 r. liczba widzów w kinach stałych spadła do 19,5 mln (tab. 2).

Działalność sceniczną w Polsce prowadzą teatry i instytucje muzyczne posiadające własny zespół artystyczny. W latach 2001–2020 liczba teatrów i instytucji muzycznych wahała się, osiągając w 2020 r. najwyższą liczbę – 194 placówki. W tym samym okresie wzrosła liczba miejsc na widowni w teatrach i instytucjach muzycznych z 1,70 miejsca na 3,00 miejsca na 1000 ludności. W latach 2001–2019 niemal stale rosła liczba przedstawień i koncertów w teatrach i instytucjach muzycznych – z 48 541 do 69 505 (wzrost o ponad 40%). W 2020 r. odnotowano znaczny spadek działalności teatrów i instytucji muzycznych – zorganizowano 24 391 spektakli

Tabela 2. Liczba widzów w kinach w Polsce w latach 2001–2020

Rok	Ogółem	w tym		
		na 1 kino	na 1 seans	na 1000 ludności
2001	27 649 652	41 767	40	723
2002	27 090 077	42 797	37	709
2003	25 264 196	42 893	31	661
2004	33 268 462	59 943	37	871
2005	24 865 540	45 709	26	652
2006	32 374 119	63 107	31	849
2007	33 807 981	67 079	28	887
2008	35 215 709	71 577	27	924
2009	39 058 022	85 842	28	1024
2010	37 674 573	85 044	25	987
2011	39 663 222	87 172	25	1030
2012	37 508 102	82 799	24	973
2013	36 974 672	78 006	22	960
2014	41 220 099	88 078	23	1071
2015	45 785 551	101 746	25	1191
2016	51 960 271	106 258	26	1352
2017	56 878 497	114 674	27	1480
2018	59 339 994	118 680	27	1545
2019	61 949 490	117 329	28	1614
2020	19 535 954	38 008	18	509

Źródło: (GUS, 2021a).

i koncertów (o niemal 64,5% mniej niż w roku poprzednim) (tab. 3). Na 194 teatry i instytucje muzyczne posiadające własny zespół artystyczny aż 114 ograniczyło w 2020 r. prowadzenie działalności kulturalnej w formie tradycyjnej. Jednocześnie 172 podmioty udostępniły widzom i słuchaczom 3943 przedstawienia lub koncerty w formie *online* (GUS, 2021a, s. 96).

Liczba widzów w teatrach i instytucjach muzycznych w Polsce w latach 2001–2019 wahała się, z tendencją wzrostową, osiągając w 2019 r. 14,3 mln (441 widzów na 1000 ludności w 2019 r. w porównaniu do 265 widzów na 1000 ludności w 2001 r.). W 2020 r., w związku z pandemią COVID-19 i spowodowanymi nią ograniczeniami, w porównaniu z 2019 r. nastąpił spadek liczby widzów i słuchaczy o 9,9 mln (68,7%) (tab. 4).

Tabela 3. Teatry i instytucje muzyczne, miejsca na widowni oraz przedstawienia i koncerty w teatrach i instytucjach muzycznych w Polsce w latach 2001–2020

Rok	Teatry i instytucje muzyczne	w tym		Miejsca w teatrach i instytucjach muzycznych na 1000 ludności	Przedstawienia i koncerty
		dramatyczne i lalkowe	filharmonie		
2001	180	117	22	1,70	48 541
2002	180	117	22	1,73	46 689
2003	183	119	22	1,75	46 167
2004	178	115	22	1,77	45 516
2005	181	117	22	1,80	45 897
2006	187	122	22	1,85	47 383
2007	184	118	22	1,82	50 298
2008	187	119	22	1,84	54 961
2009	186	116	22	1,85	55 458
2010	183	114	25	1,90	55 462
2011	173	104	25	2,00	53 565
2012	174	104	26	2,00	54 071
2013	170	102	26	2,10	55 412
2014	171	100	26	2,20	56 081
2015	177	103	26	2,30	56 655
2016	182	108	25	2,40	62 444
2017	187	111	25	2,50	65 385
2018	189	111	24	2,90	69 044
2019	188	110	24	3,00	69 505
2020	194	114	24	3,00	24 391

Źródło: (GUS, 2021a).

Tabela 4. Liczba widzów w teatrach i instytucjach muzycznych w Polsce w latach 2001–2020

Wyszczególnienie	Ogółem	w tym		Ogółem na 1000 ludności
		dramatyczne i lalkowe	filharmonie	
1	2	3	4	5
2001	10 146 460	5 127 946	2 534 819	265
2002	9 849 825	4 885 812	2 668 847	258
2003	9 518 872	4 825 204	2 485 921	249
2004	9 321 128	4 588 682	2 421 265	244

1	2	3	4	5
2005	9 609 302	4 754 501	2 471 183	252
2006	9 600 669	4 748 032	2 336 817	252
2007	9 843 294	4 921 861	2 424 471	258
2008	11 593 480	5 345 260	2 551 641	304
2009	11 498 720	5 329 024	2 509 864	302
2010	11 522 245	5 311 847	2 421 562	299
2011	10 935 647	5 120 855	2 540 845	284
2012	10 681 048	5 049 981	2 530 163	277
2013	11 456 426	5 677 257	2 490 909	298
2014	12 262 218	5 826 674	3 037 961	319
2015	12 030 508	5 802 422	2 639 677	313
2016	14 586 922	5 881 111	2 701 271	380
2017	13 263 973	6 287 462	2 871 745	345
2018	14 895 470	7 453 969	2 909 509	472
2019	14 363 271	7 427 623	2 799 073	441
2020	4 502 104	2 321 898	921 277	127

Źródło: (GUS, 2021a).

W Polsce funkcjonuje rozwinięta sieć bibliotek publicznych. W 2020 r. działały 7782 biblioteki publiczne, jednakże było ich mniej o 1067 niż w 2001 r. W latach 2001–2020 nastąpił spadek nie tylko liczby bibliotek, ale również wielkości księgozbioru (o niemal 2 mln wolumenów). W latach 2001–2019 systematycznie spadała liczba czytelników w bibliotekach (ze 194 na 1000 ludności w 2001 r. do 154 na 1000 ludności w 2019 r.), jak również wypożyczenia księgozbioru (z 3822 do 2676 na 1000 ludności w badanych latach). Stan zagrożenia epidemicznego wprowadzony w 2020 r. spowodował czasowe zawieszenie lub znaczne ograniczenie stacjonarnej działalności bibliotek, przez co spadła liczba czytelników i wypożyczeń na 1000 ludności (w porównaniu z 2019 r. odpowiednio do 125 oraz 2022) (tab. 5). Ograniczenie możliwości prowadzenia działalności stacjonarnej dało impuls do świadczenia przez biblioteki usług *online* (w 2020 r. robiło to 4236 bibliotek publicznych i filii – ponad 55%), w tym do (GUS, 2021a, s. 67):

- ▶ zdalnego korzystania z e-booków,
- ▶ rejestracji *online* nowych czytelników do biblioteki,
- ▶ nieodpłatnego zamówienia skanu lub digitalizacji wskazanych artykułów/publikacji,
- ▶ zdalnego korzystania z audiobooków,
- ▶ zdalnego dostępu do prasy – numerów bieżących.

Tabela 5. Biblioteki, księgozbiór, czytelnicy oraz wypożyczenia księgozbioru w bibliotekach w Polsce w latach 2001–2020

Rok	Biblioteki publiczne	Księgozbiór	Czytelnicy na 1000 ludności	Wypożyczenia księgozbioru na 1000 ludności
2001	8849	135 245 841	194	3822
2002	8783	134 627 368	196	3890
2003	8727	134 237 896	198	3931
2004	8653	132 866 231	197	3891
2005	8591	133 514 620	192	3701
2006	8542	135 498 892	184	3525
2007	8489	135 558 166	176	3350
2008	8420	135 262 584	171	3231
2009	8392	139 023 100	172	3209
2010	8342	133 248 591	169	3113
2011	8290	132 534 240	168	3125
2012	8182	131 616 458	168	3166
2013	8112	130 976 849	167	3088
2014	8084	130 733 724	164	2998
2015	8050	129 904 438	162	2924
2016	7984	128 994 880	159	2869
2017	7953	128 357 077	157	2743
2018	7925	127 493 701	155	2653
2019	7881	127 038 474	154	2676
2020	7782	125 036 203	128	2022

Źródło: (GUS, 2021a).

Tabela 6. Muzea, muzealia oraz zwiedzający muzea w Polsce w latach 2001–2020

Rok	Muzea	Muzealia (w tys.)	Zwiedzający muzea	
			ogółem	na 1000 ludności
1	2	3	4	5
2001	656	13 155	15 136 616	396
2002	661	13 221	15 259 307	399
2003	665	12 978	16 881 194	442
2004	668	12 765	17 504 608	458
2005	690	12 974	18 487 597	484
2006	703	12 452	18 191 269	477
2007	720	13 105	20 438 327	536

1	2	3	4	5
2008	743	13 215	20 726 517	544
2009	774	13 621	20 655 001	541
2010	782	14 133	22 216 353	577
2011	777	15 117	24 917 921	647
2012	768	15 658	26 709 490	693
2013	822	16 250	29 043 812	754
2014	844	16 458	30 609 390	795
2015	926	15 911	33 271 294	865
2016	945	15 988	36 331 360	939
2017	949	21 210	37 503 088	976
2018	945	22 146	38 124 393	992
2019	959	22 606	40 217 299	1048
2020	932	19 382	16 628 603	434

Źródło: (GUS, 2021a).

Działalność wystawienniczą w Polsce prowadzą muzea. W latach 2001–2020 liczba muzeów wahała się, z wyraźną tendencją wzrostową. W 2020 r. funkcjonowały 932 muzea (o 276 więcej niż w 2001 r.). W latach 2001–2019 wzrosła liczba muzealiów z 13,1 mln do 22,6 mln. W tym samym okresie odnotowano zdecydowany wzrost liczby osób zwiedzających muzea (z 15,1 mln do ponad 40 mln osób). W 2020 r. ze względu na ograniczenia pandemiczne muzea odwiedziło tylko 16,6 mln osób (o 56,5% mniej niż w 2019 r.) (tab. 6).

4. Zmiany w funkcjonowaniu rynku kultury

Zmiany na rynku kultury (w tym związane z podażą i popytem) warunkuje wiele czynników. Widoczne załamanie rynku w 2020 r. było związane z pandemią COVID-19. W badaniach prowadzonych przez GUS w IV kwartale 2020 r. większość badanych instytucji kultury (64,9%) wskazała, że doświadczyła negatywnych skutków pandemii COVID-19 (głównie przez spadek przychodów z działalności gospodarczej). Wśród instytucji kultury, które wskazały, że doświadczyły negatywnych skutków pandemii, 63,4% oszacowało skalę spadku przychodów z działalności gospodarczej na poziomie poniżej 50%, a 8% instytucji wskazało na spadek przychodów z działalności gospodarczej powyżej 90% (GUS, 2021b, s. 1). Wskazywane przez instytucje kultury dane dotyczące spadku przychodów z działalności korespondują z danymi przedstawionymi w poprzednim punkcie dotyczącymi spadku liczby: widzów w kinach, teatrach i instytucjach muzycznych, czytelników w bibliotekach oraz odwiedzających muzea.

Jednocześnie zmiany związane z rozwojem ICT w 2020 r. i w kolejnych latach, także na rynku kultury (ale w wielu innych dziedzinach – jak np. w edukacji) znacznie przyspieszyły. Przyszłość pokaże, na ile zmieniły wybrane subryniki rynku kultury bezpowrotnie. W ostatnich latach wzrasta liczba konsumentów indywidualnych korzystających z ICT, także na rynku kultury. O zakresie wykorzystania ICT na rynku kultury mogą stanowić następujące czynności wykonywane przez konsumentów (Janoś-Kresło, 2010, s. 211):

- ▶ czytanie i pobieranie czasopism z Internetu;
- ▶ słuchanie radia i oglądanie TV przez Internet;
- ▶ sprawdzanie repertuaru przez Internet;
- ▶ wyszukiwanie informacji o wydarzeniach kulturalnych przez Internet;
- ▶ rezerwacja i zakup biletów przez Internet;
- ▶ zwiedzanie internetowych galerii, muzeów w Internecie;
- ▶ zakup filmów, płyt przez Internet;
- ▶ ściąganie plików z filmami z Internetu.

Dostępne dane dotyczące wykorzystania ICT przez konsumentów na rynku kultury w Polsce są ograniczone (a stopień ich agregacji nie pozwala dotrzeć do danych dotyczących subrynków rynku kultury). W celu zobrazowania badanego problemu można się posłużyć ogólnodostępnymi danymi dotyczącymi wykorzystania technologii ICT publikowanymi przez GUS. W latach 2010–2021 odsetek konsumentów czytających i pobierających czasopisma *online* w Polsce wzrósł niemal czterokrotnie (w 2010 r. wynosił 17,4%, a w 2021 r. 69,4%). W latach 2016–2021 nastąpił bardzo duży wzrost odsetka osób oglądających telewizję na żądanie – z 4,1 do 29,1%. W tym samym okresie odsetek osób oglądających telewizję nadawaną przez nadawcę telewizyjnego przez Internet wahał się, osiągając w 2021 r. 18,9%. W latach 2016–2021 wzrósł odsetek osób słuchających muzyki przez Internet (do 44,2% w ostatnim roku) (tab. 7).

Tabela 7. Wybrane cele korzystania konsumentów z Internetu w latach 2010–2021 (w %)

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Czytanie, pobieranie czasopism <i>online</i>	17,4	18,0	29,7	26,8	47,2	46,6	58,0	60,3	60,4	60,5	65,4	69,4
Oglądanie telewizji na żądanie (np. Netflix, HBO GO)	.	.	.	.	.	.	4,1	8,5	11,9	17,5	24,5	29,1
Oglądanie telewizji przez nadawcę telewizyjnego przez Internet	.	.	.	.	.	.	15,4	18,0	19,8	20,7	17,3	18,9
Słuchanie muzyki	.	.	.	.	.	.	35,0	36,9	43,2	49,2	41,3	44,2

Źródło: (GUS, 2010–2021).

Tabela 8. Rodzaje produktów cyfrowych kupionych lub subskrybowanych przez Internet (w %)

Wyszczególnienie	2017	2018	2019	2020	2021
Filmy, muzyka	2,6	2,8	3,8	.	.
Muzyka	.	.	.	5,0	5,4
Filmy i seriale	.	.	.	5,9	5,8
E-booki	2,9	3,0	3,2	.	.
Magazyny i gazety elektroniczne	0,9	0,9	1,1	.	.
E-booki, magazyny i gazety elektroniczne	.	.	.	3,2	3,6

Źródło: (GUS, 2010–2021).

Od 2017 r. GUS publikuje także dane dotyczące rodzajów produktów cyfrowych kupionych lub subskrybowanych przez Internet. Ze względu na zmianę sposobu prezentacji danych trudno jest jednoznacznie określić wielkość zmian w poszczególnych rodzajach produktów. Jednakże obserwuje się tendencję wzrostową, jeżeli chodzi o kupowanie i subskrybowanie produktów cyfrowych przez Internet (tab. 8).

5. Podsumowanie

Czy w XXI w. obserwujemy stagnację na rynku kultury? Zdecydowanie nie. Rynek zmienia się – po stronie zarówno podmiotowej, jak i przedmiotowej. Biorąc pod uwagę przedstawione dane, można powiedzieć, że w analizowanym okresie znacznie wzrosła podaż na wielu subrynkach rynku kultury. Pomimo spadku liczby kin zwiększyła się liczba sal projekcyjnych, miejsc na widowniach w kinach, jak również liczba seansów. W teatrach i instytucjach muzycznych również zwiększyła się liczba miejsc na widowniach oraz liczba przedstawień i koncertów. Niemal o jedną trzecią wzrosła liczba muzeów, a o dwie trzecie liczba eksponatów muzealnych. W tym samym czasie spadła liczba bibliotek publicznych i wielkość księgozbiorów. W latach 2001–2019 zmienił się popyt na rynku kultury. Na 1000 mieszkańców liczba:

- ▶ widzów i słuchaczy w teatrach i instytucjach muzycznych wzrosła o 176;
- ▶ zwiedzających muzea i wystawy muzealne wzrosła o 652;
- ▶ widzów kinowych wzrosła o 891;
- ▶ czytelników bibliotek publicznych spadła o 40.

Rozwój technologii ICT wpłynął wyraźnie na funkcjonowanie rynku kultury, co związane jest m.in. ze zmianą sposobów rozpowszechniania dóbr i usług kultury, umieszczania i przekazywania informacji na temat oferty dóbr i usług kultury, sprzedaży dostępu do dóbr i usług kultury oraz uczestnictwa w kulturze.

W latach 2010–2021 odsetek konsumentów czytających i pobierających czasopiśma *online* w Polsce wzrósł niemal czterokrotnie, a oglądających telewizję na żądanie w latach 2016–2021 wzrósł siedmiokrotnie. Można stwierdzić, że cyfrowość nie jest już, jak na początku XXI w., dodatkiem, lecz integralną częścią instytucji kultury oraz ich odbiorców.

Pandemia COVID-19 najpierw wstrzymała, a potem znacznie ograniczyła działalność wielu instytucji kultury. Dane dotyczące podaży i popytu na rynku kultury w 2020 r. wyraźnie to dokumentują. Rynek się zmienił, ale nie uległ zanikowi. Tak aktywni w ostatnich latach konsumenci (szczególnie sztuk performatywnych) na pewno wrócą. Z kolei, czy widzowie telewizji na żądanie (w tym takich platform, jak np. Netflix) wrócą do kina? Pytanie to na razie pozostaje bez odpowiedzi.

Literatura

- Główny Urząd Statystyczny [GUS]. (2010–2021). *Wykorzystanie technologii informacyjno-telekomunikacyjnych jednostkach administracji publicznej, przedsiębiorstwach i gospodarstwach domowych*. Pobrane z www.stat.gov.pl
- Główny Urząd Statystyczny [GUS]. (2021a). *Kultura w 2020 roku*. Pobrane z <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/kultura-w-2020-roku,2,18.html>
- Główny Urząd Statystyczny [GUS]. (2021b). *Wpływ pandemii COVID-19 na podmioty działające w obszarze kultury w IV kwartale 2020 r. Informacje sygnałne*. Pobrane z www.stat.gov.pl
- Gruchola, M. (2010). Kultura w ujęciu socjologicznym. *Roczniki Kulturoznawcze*, 1, 95–114.
- Janoś-Kresło, M. (2010). Zachowania konsumentów na rynku e-kultury w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej (wyniki badań). *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, (608). Problemy Zarządzania, Finansów i Marketingu*, (15), 205-218.
- Kłoskowska, A. (2007). *Socjologia kultury*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kolny, B. (2016). Analiza czasu wolnego w budżecie czasu Polaków. *Handel Wewnętrzny*, 2(361), 228–240.
- Lipski, A. (2013). *Alienacja kultury jako zjawisko społeczne i kategoria opisowo-normatywna*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach.
- Sobocińska, M. (2008). *Zachowania nabywców na rynku dóbr i usług kultury*. Warszawa: PWE.
- Sobocińska, M. (2015). *Uwarunkowania i perspektywy rozwoju orientacji rynkowej w podmiotach sfery kultury*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Sztompka, P. (2019). O pojęciu kultury raz jeszcze. *Studia Socjologiczne*, 1(232), 7–23.
- Włodarczyk, E. (2003). Kultura. W: J. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku* (t. II, s. 950–962), Warszawa: Żak Wydawnictwo Akademickie.
- Wolny, R. (2013). *Rynek e-usług w Polsce. Funkcjonowanie i kierunki rozwoju*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach.
- Zawojski, P. (2010). *Cyberkultura*. Katowice: Poltext.
- Żuk, G. (2016). *Edukacja aksjologiczna. Zarys problematyki*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.